

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота

магістра

з теми: **“РОЛЬ БАТЬКА В СИСТЕМІ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ
З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ”**

Виконала студентка 2 курсу групи KorLs1-M19z

спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Логопедія. Спеціальна психологія

Лісничка Наталія Дмитрівна

Керівник:

Гаврилов О.В., кандидат
психологічних наук, доцент

Рецензент:

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОБОТИ ЛОГОПЕДА З СІМ'ЯМИ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ ...	
7	
1.1. Поняття “мовленнєве порушення” та його сучасні класифікації	7
1.2. Вплив сім'ї і освітньої установи на формування мовлення дітей ..	
1.3. Сучасна система логопедичної роботи і місце сім'ї в ній	
Висновки до першого розділу	
РОЗДІЛ 2. ВПЛИВ БАТЬКІВ НА ПРОЦЕС ОРГАНІЗАЦІЇ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ	
2.1. Обґрунтування методики дослідження батьківських стосунків у сім'ях, де є діти з порушеннями мовлення	
2.2. Вивчення батьків за рівнем напруги у стосунках з дітьми з порушеннями мовлення	
2.3. Вивчення характерних типів ставлення батьків до дітей з порушеннями мовлення	
Висновки до другого розділу	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Актуальність дослідження. Мовленнєвий розвиток дитини – один з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві. Ступінь розвитку цієї сфери психіки визначає рівень сформованості соціальних і пізнавальних досягнень дитини — потреб і інтересів, знань, умінь та навичок, а також інших психічних якостей, що є основою особистісної культури.

Освітня лінія “Мовлення дитини” передбачає засвоєння дитиною культури мовлення та спілкування, елементарних правил користування мовою у різних життєвих ситуаціях. Оволодіння мовою як засобом пізнання і способом специфічно людського спілкування є найвагомим досягненням дошкільного дитинства. Мова виступає “каналом зв’язку” для одержання інформації з немовних сфер буття, засобом пізнання світу від конкретно-чуттєвого до понятійно-абстрактного. Мовленнєве виховання забезпечує духовно-емоційний розвиток дитини через органічний зв’язок із національним вихованням. Мовленнєва діяльність дітей дошкільного віку складається із різних видів говоріння та слухання, під час якої формуються мовленнєві вміння і навички. Вивчення української мови в дошкільних навчальних закладах національних спільнот передбачає залучення дітей інших національностей, які є громадянами України, до оволодіння українською мовою як державною на рівні вільного спілкування з іншими дітьми і дорослими, виховання інтересу та позитивного ставлення до української мови.

Мовлення і спілкування дітей завжди було предметом дослідження багатьох вчених, зокрема вивченням мовлення займались А. Богуш, Л. Виготський, Н. Гаврилова, І. Марченко, Ю. Рібцун, М. Савченко, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет, Д. Єльконін та інші; спілкування

досліджували Р. Бернс, О. Бондарчук, О.О. Леонтєв, І. Мартиненко, К. Менг, В. Семіченко та інші.

На сьогоднішній день важливе значення у розбудові незалежної України відводиться сім'ї. Сім'я впливає на дитину завжди, що надзвичайно важливо для формування її особистісних якостей, засвоєння норм і правил поведінки, укладу сімейного життя. Як первинний осередок суспільства, сім'я постійно зазнає змін – функціональних, економічних, структурних, господарських тощо. У зв'язку з цим, необхідне значне посилення уваги з боку держави, школи громадськості до проблем сім'ї, її труднощів.

На жаль, негативні тенденції суспільного розвитку стають все більш стійкими. Розрізненість впливу сім'ї, соціуму, різного роду державних і громадських організацій в кінцевому результаті справляють негативний вплив на ефективність виховної діяльності батьків. При цьому, одним із найважливіших факторів успішного вирішення даної проблеми стає підвищення ролі сім'ї як активного суб'єкта соціуму, що формує особистість.

Проблеми сім'ї, яка виховує дитину з відхиленнями у стані здоров'я, знайшли своє відображення в роботах багатьох вітчизняних та закордонних психологів, педагогів, психіатрів: І. Беха, А. Богуш, Дж. Боулбі, Л. Виготського, К. Кібальної, В. Кисличенко, І. Коновальчук, С. Михальська, Ю. Рібцун, К. Тичина та інші. Проте цілеспрямованих дослідження спілкування і комунікації безпосередньо батька з дитиною, яка має порушення мовленнєвого розвитку, нами не виявлено, що і зумовило вибір теми наукового пошуку: "Роль батька в системі корекційної роботи з дітьми з порушеннями мовлення".

Метою даної статті є вивчення стосунків батька з дитиною, яка має порушення мовленнєвого розвитку.

Об'єкт дослідження – сімейні стосунки батьків і дітей дошкільного віку.

Предмет наукової роботи – визначення типів стосунків батька і дитини, яка має порушення мовлення та рівнем напруги у них.

Завдання наукового дослідження:

- дослідити науково-теоретичні аспекти мовлення, сімейних стосунків та відповідного логопедичного супроводу;
- обґрунтувати та розробити методика дослідження стосунків батька і дитини з порушеннями мовлення;
- вивчити рівень напруги у сімейних стосунках та визначити характер типів ставлення батьків до дітей з порушеннями мовлення.

Для розв'язання поставлених у дослідженні завдань використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних і емпіричних **методів** дослідження: проведення теоретичного аналізу, порівняння, узагальнення з метою вивчення поставленої проблеми у психолого-педагогічних дослідженнях і визначення основних напрямів наукового пошуку; уточнення сутності та змісту порушень мовлення та сімейних стосунків у контексті логопедичної роботи з дітьми з порушеннями мовленнєвого розвитку; емпіричні методи у вигляді спостереження, бесіди з метою вивчення стосунків батька і дитини з порушеннями мовлення дошкільного віку; експеримент використовувався для визначення рівня напруги і виділення типів стосунків між батьком і дитиною з порушеннями мовленнєвого розвитку.

Практичне значення отриманих результатів полягає в обґрунтуванні та розробленні методик дослідження сімейних стосунків на рівні батька і дитини з порушеннями мовлення, які є на сучасному етапі розвитку суспільства. При цьому батьківське ставлення розуміється як система різноманітних почуттів по відношенню до дитини, поведінкових стереотипів, що практикуються в спілкуванні з нею, особливостей сприйняття і розуміння характеру й особистості дитини, її вчинків. Також проведено дослідження рівня психоемоційної напруги у батьків (чоловіків), які мають дітей з порушеннями мовлення, що необхідно для характеристики ставлення батьків до власних дітей, які мають порушення, у даному випадку мовлення з метою оптимізації корекційного впливу на спеціальних заняттях як в умовах закладу дошкільної освіти, так і під час індивідуальних

корекційно-розвивальних занять. Це дозволяє підібрати спеціалісту адекватні стосовно ситуації методи та форми роботи з дітьми, які мають ті чи інші поведінкові типи.

Дослідження проводилось **на базі:**

Апробація роботи. Дипломне дослідження було апробоване конференції студентів та мігістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Вийшла з друку стаття: Дослідження сформованості логіко-математичних уявлень у дітей з порушеннями мовлення //Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Корекційна педагогіка і психологія / за ред. Н.С. Гаврилової. – Вип. 11 / Кам'янець-Подільський: Видавець Ковальчук О.В., 2020.С.62-67.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаної літератури (у загальній кількості 92 джерела), додатків.

-

ВИСНОВКИ

1. Мовленнєві порушення відносяться до найбільш поширених і присутні практично у всіх дітей з особливими освітніми потребами. Крім того, навіть значна частина дітей з типовим розвитком мають ті чи інші відхилення в роботі мовленнєвого апарату, як центрального, так і периферійного, що і впливає на їхній загальний розвиток. Це дозволяє зазначити, що мовлення поступово стає домінуючим у психічного розвитку особистості і в більшості випадків його порушення або недорозвиток негативно впливають на процеси фізичного, когнітивного та психосоціального становлення особистості.

2. Організація логопедичної роботи з сім'єю дитини з порушеннями мовлення має базуватися на принципах індивідуальної роботи з родиною, професійності, конфіденційності й системності. Логопед, який здійснює соціально-педагогічну підтримку та супровід сімей, в яких перебувають діти з порушеннями мовленнєвого розвитку, має володіти певним арсеналом засобів для вивчення психологічних особливостей сімейних стосунків, в яких виховується дитина, обставин, які погіршують або покращують її становище, забезпечують корекційно-розвивальну складову та соціальну адаптацію. Організація соціально-педагогічної роботи з сім'ями, що виховують дітей з порушеннями мовлення, має відбуватися з урахуванням особливостей сімейних стосунків з урахуванням рівня психолого-педагогічної адаптації до проблем дитини, що обумовлює вибір і застосування необхідних форм і методів у роботі з нею, завдяки чому підвищуватиметься її ефективність.

3. Метою нашого дослідження було визначення атмосфери стосунків батька (чоловіка) і дитини з порушеннями мовлення і передбачала оцінку загального невдоволення сімейними стосунками, визначення сімейної тривожності та наявності нервово-психічної напруги у сімейних взаєминах. Дослідження дозволило нам виділити три рівні – низький, середній і високий.

Низький рівень загального невдоволення, сімейної тривожності та нервово-психічного напруження спостерігається у 41,2% опитуваних. В цілому респонденти з таким рівнем набирали від 7 до 9 балів. Це є свідченням позитивного налаштування на сімейні стосунки, вміння адекватно реагувати на конфліктні ситуації, оцінювати ризики принесення в сім'ю власних негативних емоцій. Ці батьки вміють себе контролювати, не висловлюють або рідко висловлюють своє невдоволення тією чи іншою ситуацією. Вони хоч і переживають за стан своєї дитини, яка має порушення мовлення, але не проявляють його під час спілкування. Постійно з нею комунікують, стараються заохотити і підтримати позитивне налаштування на роботи з фахівцями. Часто допомагають мамі в роботі, підтримують її і в цілому сім'ю. Поряд з достатнім фінансовим забезпеченням це позитивно впливає на сімейні стосунки, формує позитивні переживання, налаштовує на спільну роботу всіх членів сім'ї з подолання недоліків, які є у дитини. Вони не показують свого напруження, перевантаження. Спокійно реагують на потребу в організації прогулянок з дітьми після роботи. Вихідні дні постійно проводять з сім'єю, влаштовують різні розваги, поїздки, прогулянки, пікніки тощо. Часто зустрічаються з друзями, підтримують контакти власних дітей з іншими однолітками, в тому числі і з дітьми з проблеми в розвитку. Порушення, яке має їхня дитина або інші діти не викликають у них роздратованості або негативних реакцій.

У респондентів з середнім рівнем загального невдоволення, сімейної тривожності та нервово-психічного напруження (35,3%) спостерігається рівномірний розподіл показників. Вони більшою мірою відчують невдоволеність цими параметрами, хоч і не завжди. В цілому вони перебувають в середині показників і детального розгляду не потребують.

Високий рівень загального невдоволення, сімейної тривожності та нервово-психічного напруження спостерігається у 23,5% респондентів. Ці батьки незадоволені своїм життям, додому часто приносять поганий настрій через труднощі на роботі, які інколи вони "запивають" спиртним. Через це в

сім'ї виникають конфлікти. Вони бувають більшість часу сумними, їх важко розвеселити. Жаліються на постійний хворобливий стан. Через постійне перевантаження в них проявляється тривожність, яку вони приховують за власною грубістю по відношенню до членів своєї сім'ї, і в першу чергу до дітей. Дитина, яка має порушення мовлення, не є виключенням у їхніх "зривах". На фоні накопичення внутрішньої агресивності вважають себе сміливими, які все вміють і всього досягнуть. З дітьми при цьому не спілкуються, а форми комунікування полягають у "вичитування" і "повчанні". Під час таких своїх нотацій дітей "не чують", ставляться до них як до об'єктів, яких потрібно "навчати уму-розуму". Інколи висловлюють своє незадоволення мовленням дитини, у якої є з цим проблеми, що ще більше їх загострює. Часто вони у власних проблемах звинувачують близьких і рідних. Вони постійно напружені, відчувають втому навіть тоді, коли фізично не працювали, стурбовані і постійно заняті. Ця "зайнятість" не дозволяє їх перебувати з дітьми, гратись з ними, спілкуватись, займатись спільною діяльністю. Ці обов'язки вони покладають на маму або інших членів родини.

4. Серед досліджуваних батьків ми виділили типи їхньої взаємодії з власною дитиною, яка має порушення мовленнєвого розвитку.

Результати розділились таким чином: 35,3% батьків характеризувались таким типом взаємодії, як емоційний комфорт; 23,5% мали тип взаємодії кооперація; 11,7% – нав'язлива турбота. Ці типи взаємодії характеризують в цілому позитивне ставлення до дітей, які мають мовленнєве порушення. В загальному позитивне, на наш погляд, ставлення спостерігалось у 58,8% респондентів.

У 11,7% ставлення батьків до власних дітей з порушеннями мовлення ми визначили, як нейтральне. В одних випадках вони мали позитивний вплив на стосунки, в інших – негативний.

Відповідно такий тип взаємодії, як розчарованість, зустрічався у 11,7% досліджуваних батьків; так само у 11,7% батьків нами відзначався таких тип

взаємодії, який ми охарактеризували як авторитаризм; відповідно у 6,1% був констатований такий тип взаємодії, як негативізм. В цілому ці типи взаємодії батька і дитини з порушеннями мовлення – а це 29,5% випадків – нами констатовані як негативні, які приносять конфлікти, і дискомфорт у стосунках з нею, принижують її гідність і не спряють розвитку мовлення, заважають проведенню корекційно-розвиткової роботи. Тобто практично кожна третя сім'я, яка виховує дитину з порушеннями мовленнєвого розвитку, має проблеми у стосунках батька і дитини.

Наше дослідження, присвячене міжособистісним стосункам батька і дитини з порушеннями мовлення дозволило визначити основні труднощі і проблеми.

Негативний тип стосунків, який прослідкувався нами у 29,5% батьків, характеризувався руйнацією нормального стилю взаємовідносин усіх членів сім'ї. У таких сім'ях спостерігалась напруженість у взаєминах між дитиною, яка має порушення мовлення і батьком. У цих випадках відбувається зміна морально-психологічного світу та поведінки дитини з порушенням мовлення у вигляді страху зустрічі з батьком, напруга в її очікуванні, виникнення комплексів неповноцінності тощо. У дітей з порушеннями мовлення проявляються і зростають невпевненість, замкнутість, плаксивість, неухважність як в процесі ігрової діяльності, так і на заняттях. Часто це впливає на соматичний стан: у них виникають розлади сну, перепади настрою, нейротизм, інколи настає збудженість, безпричинна образливість, агресивність, озлобленість, впертість, зухвалість. Це негативно позначається на психіці таких дітей в цілому. У випадках постійного стану віддаленості батька від дитини остання чітко усвідомлює, що є тягарем, який ускладнює перспективи батька, і це провокує надмірне негативне ставлення такої дитини до батька в ситуації депресивного стану. Крім того, у така дитина характеризується наявністю страхів при прийнятті самостійного рішення, низькою самооцінка та не сформованістю особистості.

Нейтральний тип стосунків характеризується надмірним піклуванням, попередженням активності, бажанням зробити все за дитину. З раннього дитинства такі діти дуже прив'язані до свого батька. Необхідно відзначити, що недостатність емоційних контактів між батьком і дитиною з порушеннями мовлення негативно впливає на її розвиток і становлення, але надмірна опіка також шкодить дитині, а батьки при цьому інколи плутають любов і опіку. У таких ситуаціях батько звикає до своєї дитини і не помічає в ній змін. Причому власна думка їм здається беззаперечною. Поряд з цим батько прагне дати своїй дитині усе найкраще, намагається у всьому їй догодити. Батько цього типу готовий поступатися вимогам дитини з ранніх років і з готовністю потурає будь-яким її примхам, не ставлячи перед нею практично ніяких вимог. Головною фігурою у стосунках "батько – дитина" є дитина, а не батько безпосередньо або батьки як сім'я. Ліберальний батько, як правило, керується благими намірами, але його зусилля можуть призвести до прямо протилежних наслідків. Часто діти з порушеннями мовлення користуються цим, усвідомлюють, що саме наявність проблеми дозволяє керувати батьком і тому не бажають це відхилення виправляти. Усвідомлюючи, що заняття з логопедом можуть відібрати у них важіль впливу на батька – відмовляються від співпраці, негативно реагують на фахівців, проявляють на заняттях агресивність тощо. При цьому у таких дітей формується під впливом потурання з боку батька безвідповідальність та інфантилізм, вони вважають, що оточуючі їм зобов'язані, самостійно не люблять і не вміють працювати. Поступово в них виникають прояви неслухняності і агресивності, негативне ставлення до інших людей, у присутності сторонніх поведуться неадекватно і імпульсивно, провокуючи батька до проявів любові до себе.

Позитивний тип стосунків між батьком та дитиною з порушеннями мовлення в своїй основі містить постійний контакт і комунікацію, що призводить до виникнення між ними почуття довіри, щирості та до безболісного подолання труднощів вербального спілкування та різних

непорозуміннь. При цьому при таких стосунках навіть конфлікти вирішуються за допомогою саме довірливих та щирих стосунків між батьком та дитиною. При цьому довірливі стосунки, що лежать в основі розуміння батьком проблем дитини, не завжди складається легко, просто і швидко. Для їхнього формування потрібне терпіння та толерантність. Основою такого позитивного контакту завжди постає щира зацікавленість батьків усіма справами дитини, вміння будувати діалог, який ґрунтується на принципах партнерства, рівноправ'я, взаємоповаги, визнання, розуміння та знання своєї дитини і усвідомлення проблем її комунікації. Діти, батьки яких характеризуються позитивним ставленням до їхніх проблем, почуваються в безпеці поряд із батьком і впевнені, що той про них подбає і завжди забезпечить допомогу. Безпечні взаємини формуються, коли батько постійно реагує на потреби своєї дитини. Діти, які мають такі стосунки зі своїм батьком, з великою імовірністю виростуть самостійними та впевненими. Вони добре взаємодіють зі своїм оточенням і здатні регулювати власні емоції.

Список використаних джерел

1. Адлер А. (1930) Индивидуальная психология и развитие ребёнка. М. Учпедгиз. 456 с.
2. Бернс Р.С. (2003) Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки / Р.С. Бернс, С.Х. Кауфман. 2-е изд. М.: Смысл. 146 с.
3. Бернс Р.С. Кинетический рисунок семьи: введение в понимание детей через кинетические рисунки / Р. Бернс, С. Кауфман. М.: Смысл, 2000. 146 с.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К.: ІЗМН, 1998. 204 с.
5. Богуш А.М. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови / Богуш А.М., Гавриш Н.В. К.: Вища школа, 2007. 542 с.
6. Богуш А. М., Мова ваших дітей. К., Радянська школа, 1989.
7. Богуш А.М., Григоренко Г.І. Запрошуємо до розмови. К.: Освіта, 1997. 152 с.
8. Богуш А., Гавриш Н., Котик Т. (2006) Методика організації художньо-мовленнєвої діяльності дітей у дошкільних навчальних закладах. К.: Видавничий Дім «Слово». С. 251-267.
9. Богуш А.М., Березовська Л.І. Творче самовираження дошкільників у художньо-мовленнєвій діяльності: Монографія. Одеса: М.П.Черкасов, 2008. 203 с.

10. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій. К.: МАУП, 2001. 96 с.
11. Боулби Дж. Детям – любовь и заботу / Дж. Боулби // Психология развития. Хрестоматия. СПб.: Питер, 2001. С.127-139
12. Бурменская Г.В., Карабанова О.А., Лидерс А.Г. Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей. М.: Изд-во МГУ, 1990. 136 с.
13. Венгер А.Л. Психологические рисуночные тесты / А.Л. Венгер. М.: Владос-Пресс, 2003. 160 с.
14. Выготский Л.С. Детская психология. Собр.соч.: В 6 т.: Т. 4. М.: Педагогика, 1984. 433 с.
15. Выготский Л.С. Память и ее развитие в детском возрасте / Выготский Л.С. Собр. соч. Т.2. Проблемы общей психологии. М.: Педагогика, 1982. 504 с.
16. Выготский Л. Проблемы дефектологии. М.: Просвещение, 1995. 527 с.
17. Винарская Е.Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии. М.: Просвещение, 1987. 160 с.
18. Гаврилова Н.С. Класифікація порушень мовлення // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка. Серія: Соціально-педагогічна. 2012. Вип.20. С.293-315.
19. Гаврилова Н.С. Порушення фонетичного боку мовлення у дітей: Монографія. Кам'янець-Подільський: Друк-Сервіс, 2011. 200 с.
20. Дефектологічний словник / за ред. В. Бондаря, В. Синьова. К.: «МП Леся», 2011. 528 с.
21. Захаров А.И. Как предупредить отклонения в поведении ребенка. М.: Просвещение, 1986. 128 с.
22. Захарова Г.И. Психология семейных отношений / Г. Захарова. Челябинск: Изд-во ЮУрГУ, 2009. 63 с.
23. Кібальна К.О. Особливості діагностики міжособистісних відносин у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку із загальним

недорозвитком мовлення // Актуальні питання корекційної освіти. №12. 2016. С. 86-94.

24. Кисличенко В.А. Логопедичний супровід сім'ї, в якій виховується дитина з порушеннями мовлення: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.03 / В.А. Кисличенко. К., 2011. 20 с.

25. Кисличенко В.А. Робота логопеда з батьками у сучасних умовах // Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського. Педагогічні науки. № 3 (50). 2015. С. 80-86.

26. Ковальчук З.Я. Психолого-педагогічні особливості взаємодії педагогів і батьків // Психологія неперервної професійної освіти. Частина 7. 2012. С. 156-160.

27. Козьявкіна Н., Козьявкіна О., Бабадагли М., Пічугіна Т. Роль ранньої діагностики порушень розвитку мовлення у дітей із ДЦП // Дефектологія. 2004. № 2 . С.27-32.

28. Кондратенко В. Заїкання: феноменологія та основні напрями реабілітації: / В. Кондратенко, В. Ломоносов. К., 2006. 70 с.

29. Коновальчук І.М. Особливості конфліктної взаємодії батьків з молодшими школярами: експериментальне дослідження // Актуальні проблеми психології. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія: Збірник наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України /за ред. Максименка С.Д., Кісарчук З.Г. Ніжин: Міланік, 2010. Вип. 5. С.192-205.

30. Копина О.С., Сулова Е.А., Заикин Е.В. Экспресс-диагностика уровня психоэмоционального напряжения и его источников // Вопросы психологии. №3. 1995. С.119-132.

31. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г.С.Костюк. К.: Рідна школа, 1989. С. 308.

32. Куницына В.Н. Межличностное общение / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. СПб.: Питер, 2001. 544 с.

33. Левина Р.И. Характеристика общего недоразвития речи // Основы

теории и практики логопедии. М.: Просвещение, 1967. С.67-85.

34. Лемак М.В., Петрище В.Ю. Психологу для роботи. Діагностичні методики. Методичне видання / Ужгород: Видовництво Олександри Гаркуш, 2011. 124 с.

35. Леонтьев А.Н. Психологические вопросы сознательности учения // Известия АПН РСФСР. М., 1947. Вып.7.

36. Леонтьев А.А. Язык, речь и речевая деятельность / А.А. Леонтьев. М.: Просвещение, 1969. 264 с.

37. Логопедія: підручник / за ред. М.К. Шеремет. К.: Слово, 2017. 686 с.

38. Лурия А.Р. Основы нейропсихологии. М.: Медицина, 1973. 374 с.

39. Лурия А.Р. Письмо и речь. Нейролингвистические исследования / А.Р. Лурия. М.: Академия, 2002. 352 с.

40. Мамайчук И.И. Помощь психолога ребенку с задержкой психического развития. СПб.: Речь, 2006. 352 с.

41. Мартиненко І.В. Особливості комунікативної діяльності дітей старшого дошкільного віку із системними порушеннями мовлення: монографія / І.В. Мартиненко. К.: ДІА, 2016. 308 с.

42. Марченко І.С. Особливості логопедичної роботи з дітьми дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення / І.С. Марченко // Логопедія: Науково-методичний журнал. 2013. №3. С. 52-56.

43. Мастюкова Е.М. Семейное воспитание детей с отклонениями в развитии. М.: Владос, 2004. 408 с.

44. Менг К. Коммуникативно-речевая деятельность старших дошкольников в ситуативной обусловленности (компоненты и градации) // Психолінгвістика. Сб. статей. М., 1984. С.241 -259.

45. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнівпочаткової школи в інклюзивних класах: навчально-методичний посібник. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.

46. Михальська С.А. Родинне спілкування як чинник мовленнєвого розвитку дошкільника // Міжнародний науковий форум: соціологія,

психологія, педагогіка, менеджмент. Вип. 5. 2019. С. 35-43.

47. Михальська С.А. Вплив родинного спілкування на комунікативно-мовленнєвий розвиток дошкільника // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2009. Випуск 4. С.219-228.

48. Мишина Г.А. Формы организации коррекционно-педагогической работы специалиста-дефектолога с семьей, воспитывающей ребенка раннего возраста с нарушениями психофизического развития. // Дефектология. 2001. №1.

49. Мороз Р.А. Наративи в психологічній теорії і практиці / Р.А. Мороз // Проблеми сучасної психології: Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / За ред. С. Д. Максименка, Л. А. Онуфрієвої. Вип. 8. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2010. С.719-727.

50. Мороз Р.А. Феномен сімейного наративу в сучасній психології сім'ї / Р.А. Мороз // Матеріали II Всеукраїнського психологічного конгресу, присвяченого 110 річниці від дня народження Г. С. Костюка (19— 20 квітня 2010 року). Т. III. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2010. 398 с.

51. Наказу МОН України від 20.04.2015 №446 Про затвердження гранично допустимого навчального навантаження на дитину у дошкільних навчальних закладах різних типів та форми власності», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України від 13.05.2015 р. за № 520/26965.

52. Нова українська школа: офіційний сайт [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://nus.org.ua>.

53. Пахомова Н.Г. Нейропсихолінгвістика. Полтава: АСМІ, 2013. 268 с.

54. Положення про індивідуальну форму здобуття загальної середньої освіти. Наказ МОН від 12.01.2016 № 8, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03 лютого 2016 р. за № 184/28314.

55. Про затвердження Нормативів наповнюваності груп дошкільних навчальних закладів (ясел-садків) компенсуючого типу, класів спеціальних

загальноосвітніх шкіл (шкіл-інтернатів), груп подовженого дня і виховних груп загальноосвітніх навчальних закладів усіх типів та Порядку поділу класів на групи при вивченні окремих предметів у загальноосвітніх навчальних закладах: наказ М-ва освіти і науки України від 20 лют. 2002 р. № 128 // Практика упр. закл. освіти. 2006. № 5. С. 100-104.

56. Про затвердження Порядку надання логопедичних послуг в системі освіти / Наказ МОН України від 20.12 2020 р. за № 267/а.

57. Райгорский Д.П. Практическая психодиагностика. Самара: „Бахрах-М", 2002. 672 с.

58. Рібцун Ю.В. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей п'ятого року життя із фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення / Ю.В. Рібцун. К., 2012. 258 с.

59. Рібцун Ю.В. Співпраця вчителя-логопеда з батьками: молодша логопедична група для дітей із ЗНМ / Юлія Рібцун // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання. 2011. № 1. С. 33-37.

60. Рубинштейн С. Основы общей психологии. М.: Владос, 2017. 568 с.

61. Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. К.: Освіта, 1992. 176 с.

62. Семіченко В.А., Заслуженюк В.С. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. 2-е вид. К.: Веселка, 1998. 214 с.

63. Симерницька Э.Г. Мозг человека и психологические процессы в онтогенезе. М.: Изд-во МГУ, 1985. 190 с.

64. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. Минск: Харвест, 1998. 800 с.

65. Соботович Є.Ф. Психолінгвістична періодизація мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. К.: Актуальна освіта, 2004. С. 7-35.

66. Спиваковская А.С. Обоснование психологической коррекции неадекватных родительских позиций / А.С. Спиваковская // Семья и формирование личности / под ред. А.А. Бодалева. М., 1981. С.38-45.

67. Тарасун В.В. Логодидактика. К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2004. 348 с.
68. Тарасун В. Формування мовної особистості – новий напрям логопедичної роботи // Дефектологія. 2007. № 4. С.3-11.
69. Типовий перелік спеціальних засобів корекції психофізичного розвитку осіб з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних та спеціальних класах закладів освіти. Наказ МОН від 23.04.2018 №414, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11 травня 2018 р. за № 582/32034.
70. Тичина К.О. Особливості міжособистісних стосунків у сім'ях, які виховують дітей старшого дошкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення // Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Проблеми сучасної психології. 2018. Випуск 41. С.360-369.
71. Ткачева В.В. Технологии психологического изучения семей, воспитывающих детей с отклонениями в развитии [Електронний ресурс] / Ткачева В.В. // УМК "Психология". 2006. Режим доступу до ресурсу: <http://sdo.mgaps.ru/books/K17/M13/p2/1.pdf>.
72. Трубавіна І.М. Соціально-педагогічна робота з неблагополучною сім'єю. К.: ДЦССМ, 2002. 132 с.
73. Трубавіна І.М., Бугаєць Н.А. Методи вивчення сім'ї. К.: УДЦССМ, 2001. 76 с.
74. Фройд З. Вступ до психоаналізу. К.: Основа, 1998. 709 с.
75. Фромм Е. Мати чи бути? [Електронний ресурс] / Еріх Фромм // Український письменник. 2010. Режим доступу до ресурсу: http://shron.chtyvo.org.ua/Fromm_Erich/Maty_chy_buty7.pdf.
76. Хорошева Е.В. Сравнительное исследование семей, имеющих ребенка с нормативным и нарушенным развитием / Е.В. Хорошева // Психологическая наука и образование. 2010. №5. С. 52-59.
77. Черников А.В. Системная семейная терапия / А.В. Черников.

Москва, 2001. 208 с.

78. Шапарь В.Б. Практическая психология. Психодиагностика отношений между родителями и детьми. / В.Б. Шапарь. Ростов н/Д: Феникс, 2006. 432 с.

79. Шеремет М.К. Фізіологічні і психологічні передумови мовленнєвого розвитку дітей у нормі і патології // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія. 2013. № 23. С. 223-299.

80. Шеремет М.К., Ревуцька О.В. Логопедія (корекційна робота при дислалії). К.: Знання, 2009. 244 с.

81. Эйдемиллер Э.Г. Психология и психотерапия семьи / Э. Эйдемиллер, В. Юстицкис. СПб: Питер, 2002. 656 с.

82. Эльконин Д.Б. Детская психология: Собр. соч. Т. 4. М.: Педагогика, 1984. 432 с.

83. Kotaskoaya J. Socializace a moralni vyvoj ditete / J. Kotaskoaya. Praha, 1987. 183 s.

84. Olson D.H., Russell C.S. Circumflex model of marital and family systems II: Empirical studies and clinical intervention. In J.P. Vincent, 1980.

85. Richer H. Patiens family / H. E. Richer. Rowchet : Reinbec, 1970. 271 p.

86. Rolling N. Some roles children play their families / N. Rolling, M. Lord. N.Y, 1964. 301 p.

87. Rotter J. B. Generalizet expectancies for internal versus external control of reinforcement / J. B. Rotter. Psychol. Monogr. V. 80. № 1.

88. Rogers K. On becoming a person. Boston, USA, 1994. 267 p.